

ЦИВІЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІТ-ПРАВА

УДК 347.77:336.743:00.4

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.466>

Некіт Катерина Георгіївна,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3540-350X>

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК РІЗНОВИД ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ

Постановка проблеми. Незважаючи на остаточне прийняття 17 лютого 2022 року Закону України «Про віртуальні активи», обговорення якого тривало з кінця 2020 року, цей Закон все ще не набув чинності, оскільки набуття ним чинності пов'язується з необхідністю внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами. При цьому правова природа віртуальних активів залишається гостро дискусійною. Наразі у Верховній Раді зареєстрований Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав» (реєстр. № 6447 від 17.12.2021) [1], яким передбачається, зокрема, розширення переліку об'єктів цивільних прав нематеріальними благами, які перебувають в обороті лише у цифровій формі та впровадження в українську правову реальність нової категорії об'єктів цивільних прав – цифрових речей, різновидом яких пропонується вважати віртуальні активи. Це викликає до життя питання про сутність віртуальних активів як різновидів цифрових речей та доцільність запровадження категорії цифрової речі у цілому.

Стан дослідження проблеми. Проблеми визначення правової природи та підходів до правового регулювання правового регулювання обігу віртуальних активів – категорії, яка охоплює поняття криптовалют та токенів, відомої також як криптоактиви, – ставали предметом уваги багатьох дослідників у сфері як юриспруденції, так і економіки. Серед дослідників сутності криптовалют можна згадати В.Л. Скрипника, Р.А. Майданика, І. Дороніна, С. Щербака, М. Поппера, П. Вінї, М. Кейсі, Д. Джоші, Г. Хильмана, В. Усоського, А. Дамодарана, О. Шарова.

До питання про особливості правової природи та регулювання криптовалют (криптоактивів) ми неодноразово зверталися у попередніх публікаціях [2; 3; 4; 5; 6], однак постійні зміни у підходах до розуміння сутності віртуальних активів змушує знову підіймати це питання.

Метою цієї статті є дослідження аргументів на користь визнання віртуальних активів, зокрема, криптовалют, різновидом цифрових речей та визначення їх специфіки.

Виклад основного матеріалу. У багатьох країнах світу досить тривалий період часу велися активні дискусії навколо можливості впровадження у правову реальність для позначення криптовалют поняття «virtual/digital commodity», що може бути перекладено як «віртуальний/цифровий товар/предмет». Тобто у якості новітнього об'єкту цивільних відносин пропонувалося таке поняття як цифрова (віртуальна) річ [7]. Звичайно, з точки зору догми цивільного права, такий підхід викликає критику на тій підставі, що криптовалюта за своєю сутністю є нематеріальним об'єктом, тобто не є предметом матеріального світу, та, відповідно, не може вважатися річчю і бути об'єктом права власності. Однак видається, що сучасний розвиток інформаційних технологій потребує перегляду усталених концептів, які розроблялися в умовах, коли людству не була відома можливість існування віртуальних світів. Сьогодні ж віртуальні речі можуть повністю повторювати ознаки речей матеріального світу та виконувати аналогічні функції з тією лише відмінністю, що матимуть нематеріальний характер.

Розглянемо, чим є криптовалюта з технічної точки зору. Будь-яка криптовалюта – це захищена інформація у вигляді криптографічно захищеного запису, що позначає певне значення

та підтверджує здатність власника використувати це значення на власний розсуд [7]. Як зазначає В. Усоський, криптовалюта є математичним кодом, який виробляється майнерами поза попитом на кредитні гроші. Криптовалюта не є зобов'язанням, оскільки вона існує у віртуальному криптографічному просторі поза економічними механізмами попиту на кредитні гроші з боку виробників, які при успішній реалізації своїх бізнес-планів створюють додану вартість. Криптовалюта випускається майнерами, які не емітують кредитні гроші та не погашають їх. По суті, криптовалюта є цифровим майном (товаром), виробленим майнерами як математичний код оцифрованої енергії [8].

Отже, по своїй суті, криптовалюта є інформацією або оцифрованою енергією. Однак, в цьому випадку йдеться не про інформацію у звичайному змістовному сенсі як джерела знання у кінцевому підсумку, що й визначає її функції, ознаки та особливості правового режиму. Криптовалюта як різновид інформації є такою лише за своєю формою, по суті вона є електронним вираженням цінності, і саме це визначає її функції та ознаки. Особливості обігоздатності криптовалюти як формального різновиду інформації полягають в тому, що на певний момент часу вона може бути у володінні та користуванні лише одного суб'єкта, а у разі її відчуження, вона не буде зберігатися за суб'єктом, який її передає (навіть якщо він запам'ятає послідовність символів, цінність криптовалюти полягає не в її змісті, а одиниця криптовалюти не може бути відтворена).

Якщо поглянути на криптовалюту крізь призму ознак інформації як об'єкта цивільних прав, стане очевидним, що поняття криптовалют не охоплюється поняттям інформації у класичному її розумінні, цінність якої полягає в її змісті.

Зазначимо, що існують різні варіації у визначенні ознак інформації як об'єкта цивільних прав, серед яких можна виділити наступні: нематеріальність, неможливість зведення до матеріального носія, моральне старіння, можливість необмеженого тиражування (поширення), різноманітність форм фіксації (трансформованість), неможливість знищення, неможливість відділення від особи, що її передає (фізична невідчужуваність), поєднання інформації з матеріальним носієм, наявність організаційної форми (документований вигляд), масовість, цінність, здатність до обмеження, універсальність (можливість подачі змісту в будь-якій формі), системність, невичерпність та низка інших ознак [9, с. 6–8; 10, с. 49–51; 10, с. 253–255].

Криптовалюта не відповідає більшості із зазначених ознак, оскільки всі наведені ознаки характеризують цінність інформації з точки зору її змісту. Так, криптовалюта не піддається моральному старінню, оскільки не містить в собі якихось актуальних відомостей, не може необмежено тиражуватись, оскільки одиниця криптовалюти є чітко ідентифікованою у системі розподіленого реєстру та не може дублюватись, існує лише в одній чітко визначеній послідовності символів, а тому не може мати різних форм фіксації та не відповідає ознаці універсальності, цілком піддається відділенню від особи, що її передає, є вичерпною, оскільки це визначено особливостями системи, в якій вона видобувається та є основною характеристикою криптовалюти, що визначає її цінність тощо.

Як слушно зазначає Л.Г. Гетьман, корисність інформаційного блага є суб'єктивною категорією, оскільки для його корисності необхідно враховувати «можливість інформаційного сприйняття та структуру накопичених індивідом знань, що залежить як від персональних якостей користувача, так і від загального рівня суспільного розвитку». Тобто інформація сприймається кожною людиною по-різному, залежно від існуючої системи знань [11, с. 11]. Отже, цінність інформації ставиться в залежність від знань та рівня суспільного розвитку, які визначають можливість її використання. На відміну від інформації в її звичному для нас розумінні, цінність криптовалюти не ставиться в залежність від рівня знань окремого індивіда та суспільного розвитку. Цінність криптовалюти визначається попитом на неї, а також витратами, пов'язаними з її виробництвом. Отже, з точки зору економічної цінності, інформація як об'єкт цивільних прав та криптовалюта суттєво відрізняються, як відрізняються вони своїми ознаками, функціями та властивостями. Тому поняття криптовалюти не може охоплюватись категорією інформації як об'єкта цивільних прав у її класичному розумінні.

Не є криптовалюта і результатом інтелектуальної або творчої діяльності, адже процес її вироблення не потребує проявів творчості або інтелектуальної діяльності. До того ж, результати інтелектуальної, творчої діяльності характеризуються наявністю ознак, не властивих криптовалютам. Наприклад, об'єкт інтелектуальної власності, за слушним зауваженням С.І. Шимон, не можна вилучити зі сфери володарювання конкретної особи, щодо таких об'єктів існує можливість одночасного використання декількома різними суб'єктами [12, с. 293]. Ця ознака є абсолютно не властивою криптовалютам, які в певний

момент часу можуть знаходитись у сфері володіння та контролю лише однієї чітко визначеної особи. Криптовалюта, на відміну від результатів інтелектуальної, творчої діяльності не потребує легітимації для визнання її об'єктом цивільного обігу. Криптовалюта не потребує матеріального втілення для того, щоб бути об'єктом правовідносин тощо. Очевидно, що криптовалюта не є і особистим немайновим благом, оскільки не пов'язана нерозривно з особою, не спрямована на індивідуалізацію особи чи на забезпечення її особистої недоторканності тощо.

Отже, криптовалюта не охоплюється жодною категорією існуючих нематеріальних благ. Тому виникає потреба або визнання криптовалюти окремим об'єктом (*sui generis*), що є можливим з урахуванням того, що перелік об'єктів цивільних правовідносин відповідно до ст. 177 ЦК України є відкритим, однак у такому випадку потрібно буде визначити для цього об'єкта специфічний правовий режим. Або, більш простим та цілком можливим варіантом вирішення проблеми кваліфікації правової природи криптовалюти, як уявляється, є визнання її різновидом майна, нематеріальним майновим об'єктом чи своєрідною цифровою/віртуальною річчю. Видається, що такий підхід є можливим для реалізації в рамках вітчизняної концепції права власності, адже об'єктом права власності можуть бути не лише матеріальні речі, але й деякі «безтілесні» об'єкти, такі як електроенергія, газ, бездокументарні цінні папери, майнові права тощо. Отже, українська концепція права власності допускає застосування правових фікцій з метою спрощення цивільного обігу, коли об'єктами права власності визнаються блага, що не мають матеріального змісту, але визнаються майном. Криптовалюта за своїми властивостями та ознаками дуже нагадує річ матеріального світу з тією лише відмінністю, що існує у віртуальній реальності та не має матеріального змісту. Однак з урахуванням її характеристик, наявності в неї економічної цінності, а також світових підходів до визначення її як цифрового втілення вартості, доцільним видається визнати її цифровою річчю.

Висновки. Говорячи про віртуальні активи та криптовалюту як таку, слід зазначити, що остання за своєю правовою природою є різновидом майна, задля забезпечення правового регулювання якого

пропонується застосування правової фікції та визнання його цифровою річчю з огляду на характеристики криптовалюти як особливого виду інформації (що є інформацією лише за формою, а не за змістом) та функцій, що вона виконує, а також наявності в ній економічної цінності та з урахуванням світових підходів до визначення її як цифрового втілення вартості. До ознак криптовалюти як об'єкту цивільних прав можна віднести наступні:

1) волатильність – на відміну від традиційної фіатної валюти, криптовалюти характеризуються високим ступенем коливань вартості, оскільки криптовалюта не має прив'язки до реальних факторів, а визначається лише попитом на неї;

2) алеаторний характер – для криптовалют властивий високий ступінь алеаторності, що впливає із першої ознаки, оскільки важко спрогнозувати, чи буде інвестором отриманий високий прибуток, чи він понесе значні втрати;

3) криптографічність та децентралізованість – криптовалюта існує у вигляді криптографічно захищеного запису, що зберігається у розподіленому реєстрі, це гарантує умовну безпечність операцій з криптовалютами;

4) анонімність – володільці криптовалют мають можливість здійснювати транзакції без будь-якої ідентифікації з прив'язкою до реального суб'єкта. Однак ця ознака у найближчому майбутньому, очевидно, буде замінена вимогою ідентифікації користувачів з метою попередження використання криптовалют у злочинних цілях;

5) незабезпеченість – криптовалюти не забезпечуються та не гарантуються державами чи владними структурами, що позбавляє їх будь-яких гарантій;

6) приватність – криптовалюти можуть емітуватися приватними фізичними особами чи організаціями без встановлення жодних централізованих вимог та правил їх випуску;

7) особливості обігоздатності криптовалют як формального різновиду інформації полягають в тому, що на певний момент часу вона може бути у володінні та користуванні лише одного суб'єкта;

8) відчуження криптовалюти тягне її перехід від одного суб'єкта до іншого без можливості збереження її за суб'єктом, який її передає (оскільки цінність криптовалюти полягає не в її змісті, як у випадку зі звичайною інформацією, а одиниця криптовалюти не може бути відтворена).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав : Законопроект. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73472
2. Некіт К. Г. Криптовалюти та віртуальні активи: термінологічні розбіжності у підходах до правового регулювання та їх значення. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Харків, 21 травня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 175–178.

3. Некіт К.Г. Правовий статус криптовалют в Україні та у світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 40–42. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/12.pdf
4. Некіт К. Г. Світові підходи до визначення правового статусу криптовалют. *Часопис цивілістики*. 2018. № 29. С. 100–106.
5. Некіт К. Г. Розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів (криптовалют) в Україні. *Часопис цивілістики*. 2022. № 44. С. 45–51.
6. Некіт К. Г. Напрями змін у правовому регулюванні обігу криптоактивів: аналіз зарубіжного досвіду. *Економіка і право*. 2022. № 1(64). С. 33–44.
7. Bolotaeva O. S., Stepanova A. A., Alekseeva S. S. The legal nature of cryptocurrency. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2019. Vol. 272(3). URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/272/3/032166/meta>
8. Усоский В. Криптовалюта как техногенный миф. *Банкаускі веснік*. 2019. № 4. С. 35–48. URL: <https://www.nbrb.by/bv/articles/10620.pdf>
9. Боер В. М., Павельева О. Г. Информационное право : учебное пособие. СПб. : ГУАП, 2006. Ч. 1. 116 с.
10. Копылов В. А. Информационное право. Москва : Юристъ, 2005. 512 с.
11. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / за ред. проф. І. В. Спасиво-Фатєєвої. Х. : ФОП Колісник А. А., 2010. Т. 4 : Об'єкти. Представництво. Строки. 768 с.
12. Гетьман Л. Г. Особливості обігу інформації як економічного блага. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 6(46). С. 10–13.
13. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 664 с.

Некіт Катерина Георгіївна

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК РІЗНОВИД ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ

Статтю присвячено дослідженню сутності віртуальних активів, зокрема, криптовалют, та визначенню аргументів на користь визнання віртуальних активів різновидом цифрових речей. Проаналізовано технічну сутність криптовалюти, яка по суті є інформацією або оцифрованою енергією. У результаті порівняльного аналізу ознак та властивостей криптовалюти та інформації зроблено висновок про відмінність криптовалюти від класичної категорії інформації. Цінність криптовалюти, на відміну від інформації як об'єкту цивільних прав, полягає не в тому, що вона виступає джерелом знання, а визначається лише попитом на неї. Крім того, класичні ознаки інформації, як-от нематеріальність, неможливість зведення до матеріального носія, моральне старіння, можливість необмеженого поширення, різноманітність форм фіксації, неможливість знищення, неможливість відділення від особи, що її передає (невідчужуваність), поєднання інформації з матеріальним носієм, наявність організаційної форми (документований вигляд), універсальність, невичерпність, не є властивими криптовалютам. Натомість, криптовалюта не піддається моральному старінню, оскільки не містить в собі якихось актуальних відомостей, не може необмежено тиражуватись, оскільки одиниця криптовалюти є чітко ідентифікованою у системі розподіленого реєстру та не може дублюватись, існує лише в одній чітко визначеній послідовності символів, а тому не може мати різних форм фіксації та не відповідає ознаці універсальності, цілком піддається відділенню від особи, що її передає, є вичерпною, оскільки це визначено особливостями системи, в якій вона видобувається та є основною характеристикою криптовалюти, що визначає її цінність тощо.

У статті проведено також порівняння криптовалют з іншими нематеріальними об'єктами цивільних прав, зокрема, результатами інтелектуальної або творчої діяльності. На підставі проведеного аналізу визначено, що криптовалюта не може бути віднесена до жодного з існуючих різновидів нематеріальних благ, натомість за своїми властивостями та характеристиками наближується до речей матеріального світу з тією лише відмінністю, що існує у віртуальній реальності та не має матеріального змісту. Внаслідок цього можна зробити висновок щодо доцільності визнання криптовалюти різновидом цифровою речі. У статті визначаються також ознаки криптовалюти як об'єкту цивільних прав.

Ключові слова: віртуальні активи, криптоактиви, криптовалюта, інформація, нематеріальне благо, цифрова річ.

Nekit Kateryna

VIRTUAL ASSETS AS A TYPE OF DIGITAL COMMODITY

The article is devoted to the study of the essence of virtual assets, in particular, cryptocurrencies, and to identify arguments in favor of recognizing virtual assets as a type of digital commodity. The technical essence of cryptocurrency, which is in its essence information or digitized energy, is analyzed. As a result of comparative analysis of the features and properties of cryptocurrency and information, a conclusion was made about the difference between cryptocurrency and the classical category of information. The value of cryptocurrency, unlike information as an object of civil rights, is not that it is a source of knowledge, but is determined only by the demand for it. In addition, the classic features of information, such as immateriality, impossibility of reduction to the material carrier, moral aging, the possibility of unlimited distribution, a variety of forms of fixation, impossibility of destruction, impossibility of separation from the transferor (inalienability), combination of information with material carrier, organizational form (documented form), universality, inexhaustibility, are not inherent for cryptocurrencies. On the opposite, cryptocurrency is not subject to moral aging, because it does not contain any relevant information, cannot be reproduced indefinitely, because the

unit of cryptocurrency is clearly identified in the distributed registry system and cannot be duplicated. Cryptocurrency exists only in one clearly defined sequence of characters, and therefore cannot have different forms of fixation and does not correspond to the sign of universality, is completely separable from the person who transmits it, is exhaustive, as determined by the system in which it is mined and is the main characteristics of cryptocurrency, which determines its value, etc.

The article also compares cryptocurrencies with other intangible objects of civil rights, in particular, the results of intellectual or creative activities. Based on the analysis, it was determined that cryptocurrency cannot be attributed to any of the existing types of intangible assets, but its properties and characteristics are close to things in the material world with the only difference that exists in virtual reality and has no material essence. As a result, it can be concluded that it is appropriate to recognize cryptocurrency as a type of digital commodity. The article also identifies the features of cryptocurrency as an object of civil rights.

Key words: virtual assets, cryptoassets, cryptocurrency, information, intangible goods, digital commodity.